

نقش و کارکرد نوین انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران در توسعه فعالیت‌های مشورتی و مشارکتی کتابداری کشور

نوشته: دکتر احمد شعبانی
عضو هیأت علمی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه اصفهان

مقدمه

دگرگونی ناشی از متغیرهای جدید در عرصه دانش به ویژه در حوزه علوم طبیعی و کاربردهای آن، و اشاعه و امتزاج دانش نقش نوینی را در قرن بیستم برای کتابخانه‌ها به همراه آورد. بدیهی است کتابداری هر کشور نیز در روابط متقابل میان کتابخانه‌ها دارای تغییراتی زیر بنایی گردید. آنچه که برای این شرایط جدید حائز اهمیت شد تشخیص همکاری‌های پویا در راستای افراد و سازمان‌های حرفه‌ای در چارچوب درک و مشارکت ملی و بین‌المللی است. براین قرار نگرش جدیدی به خواسته‌های نوین در فرآیند اندیشه همکاری در سال‌های اخیر شکل گرفت که بدان وسیله بهتر به انجام وظایف و به اهداف دراز مدت دست یابند. تأسیس مؤسسات و انجمن‌های حرفه‌ای، شکلی از این اندیشه همکاری را در سطح ملی و بین‌المللی ایفاء می‌نماید که در قوانین اداری ایران نیز پیش‌بینی‌هایی در این خصوص صورت گرفته است.

هدف

هدف این مقاله تبیین و بررسی شرایط نو و جدیدی است که از تشکیل انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران در طول اواخر دهه هفتاد شمسی حاصل گردید. بر این قرار سعی می‌شود با توجه به نگرش بر اساسنامه انجمن، جایگاه فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی در راستای مبانی حقوق حرفه‌ای این تشکل مورد توجه قرار گیرد.

تعریف اجزاء مسئله

در فرهنگ علوم اجتماعی از آکن بیرو انجمن را هم‌ارز و در برابر شرکت آورده و آن را از ریشه لاتینی *associare*، به معنای جمع کردن و پیوستن می‌دانند (۱). این مفهوم، در معنای کلی، قبل از همه، عملیات یا فرآیندی را می‌رساند که بر پایه آن افرادی جمعاً در شکلی از حیات اجتماعی جای می‌یابند و در معنای معمول، نتیجه چنین عملیاتی از آن بر می‌آید: یعنی هر گروه سازمان یافته که به اراده اشخاصی چند در جهت تحقق هدفی مشترک پدید آید. در قوانین فرانسه انجمن چنین تعریف شده است: «هر انجمن میثاقی است که بر پایه آن دو یا چند نفر دانسته‌ها یا فعالیت‌هایشان را به هم می‌آمیزند تا با آن اهدافی فارغ از سودجویی یا کسب منافع مالی تحقق پذیرند» (۲). چارلز کولی سازمان و مؤسسه و انجمن را در چارچوب گروه اجتماعی مورد مباحثه قرار می‌دهد. کولی برای گروه از نظر بزرگ یا کوچک بودن و یا ورود به آن، شروطی قائل می‌شود، ولی مهمتر از همه گروه و انجمن را از نظر سازمان و وظیفه یا کارکرد مورد ارزیابی قرار داده است. کولی می‌گوید: از نظر درجه سازمان بندی و روابط و مناسبات حاکم، همه گروه‌های اجتماعی وضع مشابهی ندارند. بعضی از گروه‌ها دارای سازمان کاملاً مدون و مشخص هستند و در آنها تمام روابط از پیش حساب شده است، برخی دیگر را می‌توانیم نیمه سازمان یافته بدانیم، بالاخره گروه‌هایی نیز هستند که فاقد هرگونه سازمان مدون و مشخص می‌باشند (۳). متقابلاً کولی وظیفه یا کارکرد را برای گروه‌ها نیز

۱۹۲۷، با صدور قطعنامه‌ای به امضای نمایندگان پانزده کشور برقرار شد. این تشکیلات، سازمانی بین‌المللی و غیر دولتی است و عمدتاً به عنوان یک مرکز همگانی کتابداری در سطح بین‌المللی فعالیت می‌کند. اهداف ایفلا، بنابر اساسنامه آن عبارت است از گسترش همکاری در زمینه کتابخانه‌ها و به ویژه انجام و ارائه پژوهش‌ها، طرح‌ها و پیشنهادهای مربوط به روابط بین‌المللی کتابخانه‌ها، انجمن‌های کتابداری، کتاب‌شناسان و سایر گروه‌های متشکل (۷).

تاریخچه انجمن کتابداری ایران

نخستین کوشش‌های حرفه‌ای در زمینه انجمن کتابداری در کشور به سال‌های ۱۳۴۰ تا ۱۳۴۴ باز می‌گردد، به قسمی که اولین جلسات هیأت مؤسسين از سال‌های نخست این دهه آغاز شد، تا اینکه اساسنامه در بهمن ماه ۱۳۴۴ به تصویب بنیانگذاران آن رسید و مجمع عمومی «انجمن کتابداران ایران» در مهر ماه سال ۱۳۴۵ تشکیل شد. این انجمن تا سال ۱۳۵۸ هجری شمسی در حوزه‌های حرفه‌ای، حقوقی، آموزشی و انتشاراتی فعال بود و در سال ۱۳۵۹ به جهات فراز و نشیب‌های سیاسی جامعه منحل گردید (۸). از مقایسه سال‌های تأسیس انجمن کتابداران ایران با این گونه نهادها در غرب آشکار می‌شود که بیش از هشتاد و پنج سال دیرکرد در نهادهای صنفی کتابداری بین ایرانیان با جامعه آمریکایی و بریتانیایی موجود است.

در اواسط دهه هفتاد شمسی گرایش به برخی مواد فراموش شده قانون اساسی در جامعه ایرانی تمهیداتی را فراهم آورد تا نگرش مجدد به تأسیس نهادها و انجمن‌های حرفه‌ای از سر گرفته شود. بر این قرار پس از کارهای اولیه برای تهیه و تدوین یک اساسنامه درخور که از سال ۱۳۷۷ آغاز شده بود، به سال ۱۳۷۹ نخستین مجمع عمومی انجمن تشکیل شد و هیأت مدیره آن نهاد حرفه‌ای را تعیین کرد. آنچه که از حوزه کارکردی انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران در جامعه فعلی حائز اهمیت است، اساسنامه مصوب هیأت مؤسسين به توسط مجمع عمومی می‌باشد. این اساسنامه در شش فصل و بیست و پنج ماده به تصویب رسیده که عناوین فصول آن عبارت است از: کلیات و اهداف، وظایف و فعالیتها، انواع و شرایط عضویت، ارکان انجمن، گروه‌های علمی انجمن، بودجه، و موارد متفرقه (۹).

از تنوع تقسیم‌بندی‌ها می‌دانند. بر این قرار که هدف از این تقسیم‌بندی تعیین نوع برنامه و فعالیت است که گروه به خاطر انجام آن متشکل گردیده است. کولی گروه‌های اجتماعی را بر اساس ضوابط و ملاک‌هایی تقسیم‌بندی می‌کند. از آن جمله است ابعاد کمی گروه مثل خانواده یا انجمن‌ها و محافل سیاسی و اجتماعی، ورود به گروه چونان امکان عضویت، از نظر سازمان‌بندی مثل درجه رسمی و غیررسمی آن، و بالاخره وظیفه یا کارکرد که چونان فعالیت ویژه گروه درجه‌بندی می‌شود مثل تیم‌های ورزشی، اتحادیه‌های صنفی و تشکیلات مشابه، بی‌تردید هر یک از ملاک‌های مزبور جنبه‌ای از توجه را به گروه اجتماعی بروز داده و نمی‌توان میان هر یک از آنها قائل به مرزی شد (۴).

پیشینه تحقیق

انجمن کتابداری آمریکا، نخستین انجمن و تشکیلات منظم از نوع خود در جهان، به سال ۱۸۷۶ بنیانگذاری شد و در طی نخستین اعلامیه بیان کرد: «مشغله کتابدار یک حرفه است». چون کتابداری، حرفه‌ای عملی تلقی می‌شود در نتیجه کتابداران مجبور شدند تا یک نظام آموزشی کتابداری را طرح کنند که منتهی به تأسیس مدرسه کتابداری در ایالات متحده آمریکا گردید. از سال ۱۹۲۴ به بعد، انجمن کتابداری آمریکا، از طریق کمیته ارزیابی اعتبار مؤسسات فرهنگی خود با آموزش حرفه‌ای پیوند برقرار نمود، یعنی مدارس کتابداری را برابر ضوابط و معیارهای تهیه شده از نظر حرفه‌ای ارزیابی می‌نماید (۵).

انجمن کتابداری انگلستان، درست یک سال پس از برپایی انجمن کتابداری آمریکا، به سال ۱۸۷۷ در لندن تأسیس شد. بازشناسی کتابداری به منزله یک حرفه و مبتنی بر معیارهای خدماتی مورد تأیید و تا حد زیادی مرهون تلاشهای این انجمن بوده است انجمن کتابداری انگلستان در طی نیم قرن نخست موجودیت خود، در مورد دو مسئله تأثیر خاص خود را باقی گذارد: تدوین قوانین حاکم بر خدمات کتابخانه‌های عمومی و تکوین معیارهای حرفه‌ای مربوط به کیفیت تهیه تسهیلات آموزشی کافی (۶).

در اواخر دهه ۱۹۲۰، اندیشه همکاری بین‌المللی نیروی حرکت جدیدی را فراهم آورد که پس از گفتگوهای چند، فدراسیون بین‌المللی انجمن‌های کتابداری (ایفلا) به سال

نقش و کارکرد انجمن در توسعه فعالیت‌های مشورتی و مشارکتی کتابداری کشور

آنچه از روح حاکم بر اساسنامه انجمن آشکار می‌شود نقشی است که از سوی هیأت مؤسس برای زمینه‌های فرهنگی، علمی، پژوهشی، و فنی با توجه به مشارکت اشخاص طبیعی و حقوقی در نظر گرفته شده است. این همکاری در ابعاد متنوع چونان انجام تحقیقات در سطوح ملی، منطقه‌ای، و بین‌المللی، همکاری با نهادهای اجرایی، علمی، پژوهشی، و تشکیل گردهمایی‌ها و انتشارات مورد توجه بوده است. بر این قرار اساسنامه موجود گونه‌های مختلفی را در این مشارکت به منزله بنیاد اساسی انجمن پیش‌بینی کرده که عبارت است از اعضای حقیقی مانند کتابداران و کلیه افراد صاحب درجه در این حوزه، به انضمام دانشجویان کتابداری و اطلاع‌رسانی، و اعضای حقوقی مبتنی بر سازمان‌های علمی و پژوهشی که در زمینه خاص و حرفه‌ای مزبور فعالیت دارند.

چارچوب این توسعه مشارکتی از طرق فصول چهارم و پنجم اساسنامه مبتنی بر ارکان انجمن و گروه‌های علمی انجمن قابل حصول بوده، بر این قرار که اساسنامه نقش فعالی را به مجمع عمومی در انتخاب اعضای هیأت مدیره، بازرسان، تصویب خط‌مشی و تغییر در مفاد اساسنامه ارائه کرده است. تأکید این موارد از ماده یازدهم اساسنامه به نقل آمده که وظایف مجمع عمومی را بر شمرده است. در این خصوص انجمن چارچوب فعالیت‌های قابل‌ی را به منظور توسعه همکاری خدمات حرفه کتابداری بر شمرده که از آن جمله است: شرکت نمایندگان انجمن در مجامع علمی داخلی و خارجی و اتخاذ تصمیم در مورد عضویت انجمن در مجامع علمی داخلی و خارجی با رعایت قوانین و مقررات جاری کشور.

در خصوص اجرای مفاد ماده ۵ که به فعالیت‌های انجمن ارتباط دارد مقنن گروه‌ها و کمیته‌هایی را در نظر گرفته که هیأت مدیره موظف است شرح وظایفی را برای این گروه‌های علمی تدوین کند تا نفوذ آرمان‌های انجمن را بین آحاد و افراد حرفه‌مند گسترش دهد. این گروه‌ها براساس ماده ۱۶ اساسنامه عبارت است از: گروه‌های آموزشی و پژوهشی، کمیته انتشارات، کمیته روابط عمومی و بین‌المللی، و کمیته

گردهمایی‌های علمی.

نتیجه‌گیری

از بررسی اساسنامه انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی مصوب ۱۳۷۷ هیأت مؤسس که در سال ۱۳۷۹ به تأیید مجمع عمومی رسید، آشکار می‌شود که اولاً توجه به مشارکت پژوهشی در ابعاد موضوعی از سوی سیاستگذاران به منزله یکی از کانون‌های اصلی مورد توجه بوده است. ثانیاً انجمن از طریق بنیاد کمیته‌ها و گروه‌ها سعی در استقرار یک نهاد حرفه‌ای بین کتابداران حرفه‌ای و تجربی در کشور را دارد. در نهایت اینکه بازتاب تصمیم‌گیری‌های انجمن در تمام موارد کلی و جزئی حالت آراء سنجی خود را از طریق مجمع عمومی حفظ کرده است.

یادداشت‌ها

۱. آلن بیرو، فرهنگ علوم اجتماعی (انگلیسی - فرانسه - فارسی) ترجمه دکتر باقر ساروخانی (تهران: کیهان، ۱۳۶۶)، ص ۲۱.
۲. همانجا.
۳. منوچهر محسنی، جامعه‌شناسی عمومی (تهران: طهوری، ۳۷۰)، ص ۲۴۳.
۴. همان، ص ۲۴۴.
۵. ا.ک. موکهرچی، تاریخ و فلسفه کتابداری، ترجمه دکتر اسدالله آزاد (مشهد: آستان قدس رضوی، ۱۳۶۸)، ص ۱۹۸.
۶. همان، ص ۱۹۹.
۷. هوشنگ ابرامی، شناختی از دانش‌شناسی (علوم کتابداری و دانش رسانی) (تهران: انجمن کتابداران ایران، ۱۳۵۵)، ص ۸۷-۸۸.
۸. مهرداد نیکام، «تأسیس انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران» فصلنامه کتاب، دوره یازدهم شماره ۴ (زمستان ۱۳۷۹)، ص ۱۱۴-۱۱۶.
- همچنین نگاه کنید به:
- علی سزینانی، کتابخانه و کتابداری (تهران: سمت، ۱۳۷۹)، ص ۳۴۱-۳۴۳.
۹. اساسنامه انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران. (تهران: ۱۳۷۹)، ص ۹ (پلی‌کپی)
- متن کامل اساسنامه به نایب در مجله‌های فصلنامه کتاب و فصلنامه پیام کتابخانه چاپ شده است.
۱۰. متن سخنرانی ارائه شده در چهارمین هفته پژوهش دانشگاه اصفهان، ۲۷ آذر ۱۳۸۰.